

MÜTƏXƏSSİS HAZIRLIĞININ PROBLEMLƏRİ VƏ ONLARIN HƏLLİ YOLLARI

"Təhsil əsri" elan edilən XXI əsrdə yüksək intellektə malik insan kapitalının formalaşması və güclü iqtisadiyyatın qurulması xüsusi önəm kəsb edir. Dövlətin inkişafını təbii sərvətlər bolluğu deyil, bu sərvətlərin insan kapitalına çevrilmə mexanizminin effektivlik səviyyəsi təmin et-diyindən, təhsilin rolunun ön plana çəkilməsi, günün tələbidir.

Neft kapitalını insan kapitalına çevirməklə intellektual sərvətimizi qoruyub zənginləşdirməyi strateji hədəf kimi qarşıya qoymu-şuqsa, təhsilin məzmunu tələbata uyğunlaşdırılmalı, intellektual inkişafı ləngidən maneələr aradan qaldırılmalıdır. Təhsilin müasir modeli bu əsas üzərində qurulmalı, təlim konkret məqsədə xidmət etməyən nəzəri materialların mənimlənməsinə, tərif, düstur, tarixi gün və hadisələrin əzbərlən-məsinə deyil, gənclərdə analitik tefəkkür tərzinin, öyrənilmə, təşəbbüskarlıq, yaradıcılıq, tədqiqatçılıq, qərarqəbuletmə və tətbiqini reallaşdırma kimi bacarıq və keyfiyyətlərin formalaşmasına istiqamətlənməlidir. Bu səbəbdən də, 2005-ci ildə Dünya Bankının maliyyə dəstəyi ilə "Avropa ali təhsil məkanına"- Boloniya prosesinə qoşulan Azərbaycanda, ikipilləli ali təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi, ali təhsil üzrə dövlət standartlarının hazırlanması istiqamətində görülən işlərin, həyata keçirilən islahat yönümlü tədbirlərin təhsilin məzmunca yeniləşib dərinləşməsinə, mü-tərəqqi dünya təcrübəsinə uyğunlaşdırılmasına istiqamətləndirilməsi zəruridir. Nazirlər Kabinetinin 2019-cu il fevral 11-də qəbul olunub 15 sentyabr 2019-cu il tarixindən qüvvəyə minmiş 45 sayılı "Ali təhsilin bakalavriyat (baza ali) səviyyəsi üzrə ixtisasların (proqramların) təsnifatı" adlı qərarı da, elə bu məqsədlə hazırlanmış, 2019-cu ildən başlayaraq artıq qəbulu ləşv olunmuş 34 ixtisasın siyahısında poliqrafiya mühəndisliyi (I qrup: 29) və kitabşünaslıq (III qrup:2) ixtisasları da yer almışdır (13Fervral 2019, 14:39 | AKTUAL).

Adı çəkilən qərarla

bağlı fikir bildiren təhsil eksperti Kamran Əsədov adları təsnifatdan çıxarılmış ixtisasların əslində Ali təhsil müəssisələrində fərqli ad altında birinin digərini təkrarla-dığını, onların təkmilləşdirilmiş təhsil proqramları əsasında müasir əmək bazarının tələblərinə uy-ğun, yeni kompleks şəkildə tədris olunmasının yüksəkixtisaslı mütəxəssis hazırlığını təmin edəcə-yini (Bizim Yol.info) iddia edir: "Texnologiyaların inkişafı ilə paralel mövcud dəyərlər

də dəyişikliyə uğrayır. Təhsilin təşkilində məqsəd gündəlik həyatımızda ehtiyac duyulan fənlərin ali məktəblərdə müasir dəyərlərə köklənən məqsədyönlü tədrisini təşkil etmək olduğundan, təsni-fatdan çıxarılmış ixtisaslar, əslində sıradan çıxarılmır, sadəcə biri digərinin içində ərimiş olur".

Bu qərar çərçivəsində Poliqrafiya mühəndisliyi (I qrup: 29) ixtisasının bakalavr pilləsi üzrə ləğv edilməsi başa düşüldür: respublikada poliqrafiya materialları və ya avadanlığı nə sovet dönməndə istehsal olunmayıb, nə də indi. İdxal olunan yeni texnoloji avadanlığın quraşdırılması, texniki göstəricilərinin tənzimlənməsi və istismarının həyata keçirilməsi isə, məşinçayırmanın bu, yaxud digər sahəsi üzrə texniki təhsil alıb istehsalatda püxtələşmiş mühəndislərin təlimatlandırılması da daxil olmaqla, bir qayda olaraq istehsalçının özünə həvalə edilir.

Eyni qərar çərçivəsində ədəbi, bədii və texniki redaktor hazırlığını həyata keçirən kitabşünaslıq (III qrup:2) ixtisasının (050205) təsnifatdan çıxarılmasında isə, bir az tələskənliyə yol verilib.

Qərar qüvvəyə mindikdən dərhal sonra

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində bu ixtisas üzrə kadr hazırlığını həyata keçirən "Ədəbi yaradıcılıq və ekran dramaturgiyası" kafedrası (2005-2019) artıq ləğv olunmuş, 2019-2020-ci tədris ilinin sonuna isə, 1993-cü ildə Bakı Dövlət Universitetində ("Kitabxanaçılıq və informasiya" fakültəsində) yaradılıb 1997-ci ildən "Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi" adlanan (ilk adı "Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkil-i"olub) kafedranın ləğvi planlaşdırılır. Bu da məni hələ nə qədər ki, çox gec deyil qoyulmuş məsələ ilə bağlı fikir və mülahizələrimi, eləcə də, bu sahənin həlli gecikmiş çoxsaylı problem-lərini qəzet vasitəsilə BDU rəhbərliyi və Nazirlər Kabinetinin qərarın icrasına nəzarət ed-ən məsul şəxslərinin, eləcə də, şəxsən Baş nazir Əli Əsədovun diqqətinə çatdırmağa vadar etdi.

"Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi" kafedrasının "Kitabxanaçılıq və informasiya" fakültəsinin tərkibində fəaliyyət göstərməsi, əslində, elə başlanğıcdan səhv idi: jurnalistikanın sirrlərinə yiyələnməmiş şəxsin redaktorluq fəaliyyəti ilə məşğul olub jurnalistləri, yazarları yönləndirməyə cəhd etməsi absurd da olsa, təəssüf ki, günümüzün reallığıdır. Jurnalist hazırlığının növbəti, daha yüksək səviyyəsi sayılan redaktor hazırlığının (həm də, tək qəzet və jur-

nallar, saytlar üçün yox, eyni zamanda nəşriyyatlar üçün) "Jurnalistika" istiqaməti üzrə (HSM 050000) bakalavr və magistr pillələrində kadr hazırlığını həyata keçirən fakültədə təşkil daha məntiqlə uyğun olardı. Həm də, "Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi" kafedrası "Jurnalistika" fakültəsinin tərkibində olsa, eyni fənlərin ("Ədəbi redaktənin əsasları", "Redaktənin əsasları", "Redaktənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi", "Nəşriyyat işinin texnologiyası", "Redaksiya-nəşriyyat işinin texnologiyası", "Kitab-çılıq işində kompüter texnologiyası", "Nəşriyyat işinin kompüter təminatı", "Azərbaycanda nəşriyyat işinin tarixi" və s.) fərqli adlar altında iki fərqli fakültədə bir-birini təkrarlamasına da ehtiyac qalmaz. Çünki, adları sadalanan fənlərin tədrisi gələcəyin kitabxanaçılarından çox, jurnalistlərinə lazımdır: jurnalist tək yazdığı məqalənin məsuliyyətini daşıyırsa, redaktor bütövlükdə nəşrə (qəzet, jurnal, kitab, radio və ya televiziya verilişi,

sayt olmasından asılı olmayaraq), onun ünvanlandığı auditoriyaya göstərdiyi təsirə cavabdehlik daşıyır. Bu səbəbdən də, gələcəyin re-daktorunun kitabşünaslıq elminin sirrlərinə və kitab qrafikasının inceliklərinə, redaksiya-nəşriyyat işinin texnologiyasına və poliqrafiya materiallarının özəlliklərinə yiyələnməsi vacibdir.

Fikrimə aydınlıq gətirmək üçün əlimin altında olan kitabı ("İnformatika".VI sinif ."Bakınəşr" - 2013,

70x100 1/16, 6,0 ç.v., 96 səh.) vərəqləyirəm: yeri gəldi-gəlmədi istifadə edilən rəngli fonlar (səh.26, 27, 28, 29 və s.) bir-biri ilə uzlaşmır, seçim üsulları mətnin əhəmiyyət dərəcəsinə və onun nəşrdəki təyinatına (səh.36 və s.) uyğun gəlmir, sətirlərə-rarası və sözlərə-rarası məsafələr heç bir səbəb olmadan dəyişir (səh.37 və s.), bir söz və ya ifadə ilə qurtaran sətirlər (səh.47, 62, 64, 87 və s.) səhifənin ümumi görünüşünü korlayır, rubrikasiya sisteminin şrift tərtibatının rubrikaların pillələrini təyin etməyə imkan vermədiyi öz yerində, üstəlik onlarla mətn arasında da ya çox az, ya da lazım olduğundan artıq məsafə (səh.94 və s.) saxlanılır və bu məsafənin nəşr boyu sabit qalması təmin olunmur. Sətirlərə-rarası məsafələr fərqli (səh.94 və s.) rəng seçimi qüsurludur. 2-ci rəng əslində mətnin daha əhəmiyyətli olduğunu nəzərə çatdırmaq məqsədilə işlədilməli, bunun üçün qara bo-

yadan daha parlaqlığı ilə seçilən rəngdən (qırmızı, göy) istifadə olunmalıdır.

Dərsləkdə

isə, əksinə, seçmə məqsədilə açıq mavi (səh.9, 90, 91, 92, 93 və s.) rəngdən istifadəyə üstünlük verilir ki, o da qara rənglə müqayisədə daha zəif nəzərə çarpır. İllüstrasiyalar, əsas etibarilə internetdən və ya əvvəllər çap olunmuş nəşrlərdən götürüldüyündən tutqun (səh.86, 82, 83, 80, 78, 74, 75, 73, 69, 56, 53, 51, 44 və s.), qarmaqarışlıq və keyfiyyətsizdir. Səh.53-də təsvir olunmuş insanın bədən hissələrinin bir-birinə nəzərə nisbəti real deyil. İllüstrasiyalardan səthin doldurulması məqsədilə lazım oldu-olmadı istifadə edilməsi səhifəni ağırlaşdırıb, nəşrin məlumatvermə imkanlarını məhdudlaşdırır. Kitab səhifələndə yığım formatında ağırlıq mərkəzi-nin hara düşdüyünə diqqət edilməyib, tarazlıq pozulub. Fon üzərinə yerləşdirilən mətnlərin rəng və ölçüləri səhifənin ümumi kompozisiyası ilə səsleşmir.

Bir sözlə,

dərslək bədii və texniki redaktor tərəfindən işlənməyib, bir elementin rəng və mahiyyət etibarilə digərini tamamlaması, məlumatların şagirdə, onun qəbul edib mənimsəyə biləcəyi tərzdə çatdırılması təmin edilməyib. Dərslək üçün seçilmiş kağızın tərkibindəki aşqarların miqdarına da nəzarət olunmayıb, bu səbəbdən də səhifənin bir üzünə yerləşdirilən mətn, o biri üzündən görünür.

Sıra saylarına verilmiş qara kölgəli tünd yaşıl fon da, bu rəqəmlərin oxunaqlığını təmin etmir. Normalda isə, nəşrdə (xüsusilə, dərsləklərdə) hər bir detal mətnin dərk olunmasını asanlaşdırmağa xidmət etməli, zərurət olmadan əlavə rəng və illüstrasiyalardan istifadə edilməməlidir.

Eyni dərsləyin ("İnformatika" VI sinif) müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuş metodiki vəsaitində də seçmə məqsədilə bir-biri ilə uzlaşmayan çoxsaylı rənglərdən istifadə edilib (səh.26, 30, 22, 84, 86, 89, 82, 83 və s.). Halbuki,

düzgün tərtibat verilsə, elə bir rəng də bəs edər, əlavə maliyyə itkisinə yol verilməzdi. Yığım formatının bütün nəşr boyu eyni ölçüdə olmasına (bax: səh.94-95), cədvəllərlə onları əhatələyən mətn hissələri, eləcə də, kiçik pilləli başlıqlarla onlara aid mətnlər (səh.72, 73, 76, 81, 84, 92,93 və s.) arasında qalan məsafələrin ölçülərinə (səh.94, 91, 92, 93 və s.) nəzarət edilməyib. Kiçik bir söz və ya ifadə ilə qurtaran sətirlər (səh.52, 60, 61, 70, 87, 88 və s.) və sözlərə-rarası məsafələrin nəşr boyu dəyişməsi (səh.52, 69, 70, 71 və s.) səhifələrin ümumi görünüşünü korlayır. Rubrikasiya sisteminə başlıqlar üçün əhəmiyyət dərəcələrinə uyğun şrift ölçüsü seçilməyib. Seçim üsulları mətnin nəşrdəki təyinatı ilə uzlaşmır.

Sadalanan bütün bu qüsurların fənnin mənimlənməsinə ciddi maneə yaratdığını görmək üçün faktlara müraciət edək, məs.: - "İnformatika" dərsləyində (VI sinif, "Bakınəşr", 2013) birsü-tunlu yığmda mətnin sol yarısına açıq yaşıl, sağ yarısına açıq bənövşəyi fon verilməsi, eyni cüm-lənin bir yarısının şagird tərəfindən digər yarısından fərqli tərzdə qəbul edilməsini şərtləndirir. Bu da, onun beynində yaranan rəyə öz təsirini göstərər oxuduğu mətnin dərk edilməsini əngəlləyir. Üstəlik, bu rənglərdən hər birinin yuxu gətirdiyinə görə xəstəxanaların reanimasiya şöbələrində divar və tavanların rəng örtüyündə istifadə edildiyini və söhbətin mürəkkəb texniki terminli fənn dərslərindən getdiyini də nəzərə alsaq, onda nəşrə verilən tərtibatın tədris materialının şagird tərəfindən dərk edilib mənimlənməsini məhdudlaşdırdığı aydın olar. Tədrisin keyfiyyəti materialın mənimlənmə səviyyəsi ilə ölçüldüyündən, dərsləkdə forma və məzmunun bir-birini tamamlaması, fənnin dərk edilmə səviyyəsinin yüksəldilməsi nöqtəyi-nəzərindən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

(ardı növbəti sayımızda)

İradə Ələsgərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru